

Araştırma Makalesi

KOLEKTİF BELLEĞİN SANDIĞA YANSIMALARI: TOPLUMSAL HAFIZA VE OY VERME DAVRANIŞI

Bahriye Eseler

Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi

bahriye.eseler@uskudar.edu.tr

orcid: 0000-0001-7728-4433

Özet

Siyaset, en temel hâliyle insan yaşamının belirli yönlerinin kalıcı ya da geçici biçimde değişmesi ya da zaman zaman kesişmesi sonucunda alınması gereken kararları ifade eder. Bu anlamda ahlaki bir yükümlülükten çok hukuki ya da benzeri maddi yaptırımlarla desteklenerek uygulanması sürecini içermektedir. Bu ortaklık veya farklılaşma vatandaşın desteklediği ya da desteklemekten kaçındığı temel süreci de temsil etmektedir.

Siyasal davranışın önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Siyasal davranış aktif ya da pasif birçok tavrı kapsamaktadır. Bununla beraber oy verme davranışı, siyasal davranış içerisinde en somut ve ölçülebilir tavrı içermektedir. Yapılan birçok çalışmada seçmen davranışının sosyal-ekonomik ve psikolojik birçok faktörden etkilendiği ortaya koyulmaktadır. Ancak kolektif belleğin seçmen davranışı üzerindeki etkilerini araştıran doğrudan yapılan çalışmalar kısıtlı olarak ele alınmıştır. Oysa toplumsal hafıza, bireylerin geçmiş deneyimlerini kolektif bir kimlik içerisinde yeniden üreten ve kuşaklar boyunca aktaran temel bir olgudur. Bu çerçeveden bakıldığında siyasal davranışlar yalnızca rasyonel tercihlerin değil, aynı zamanda tarihsel deneyimlerin, kültürel kodların ve kolektif belleğin de etkisi altında şekillenmektedir.

Bu çalışmada, toplumsal hafıza ile seçmen davranışı arasındaki ilişkinin politik psikoloji ve siyaset sosyolojisi perspektiflerinden ele alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, tarihsel izler, göçler, kimlik çatışmalarının seçmen tercihlerini nasıl etkilediği incelenmektedir. Sonuç olarak temelini toplumsal bellekten alan duygu, algı ve kimlik kavramlarının seçmen üzerindeki etkileri literatür taraması yapılarak tartışılmış, kolektif belleğin seçmen davranışı üzerinde etkileri olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal hafıza, kolektif bellek, seçmen davranışı, politik psikoloji, siyaset sosyolojisi*

REFLECTIONS OF COLLECTIVE MEMORY IN THE BALLOT BOX: SOCIAL MEMORY AND VOTING BEHAVIOR

Bahriye Eseler

Assist. Prof., Üsküdar University

bahriye.eseler@uskudar.edu.tr

orcid: 0000-0001-7728-4433

Abstract

Politics, in its most fundamental form, involves the process of implementing decisions that must be made as a result of certain aspects of human life changing permanently or temporarily, or intersecting from time to time, supported by legal or similar material sanctions rather than moral obligations. This partnership or differentiation also represents the fundamental process that citizens support or refrain from supporting. The importance of political behavior emerges at this point. Political behavior encompasses many active or passive attitudes. However, voting behavior is the most concrete and measurable attitude within political behavior. Numerous studies have shown that voter behavior is influenced by many socio-economic and psychological factors. However, no direct study has been conducted to investigate the effects of collective memory on voter behavior. Yet, social memory is a fundamental phenomenon that reproduces individuals' past experiences within a collective identity and transmits them across generations. From this perspective, political behavior is shaped not only by rational choices but also by historical experiences, cultural codes, and collective memory. This study aims to examine the relationship between social memory and voter behavior from the perspectives of political psychology and political sociology. The study examines how historical traces, migrations, and identity conflicts affect voter preferences. Ultimately, it will discuss the effects of emotions, perceptions, and identity concepts rooted in social memory on voters.

Keywords: Social memory, collective memory, voter behavior, political psychology, political sociology

Giriş

Toplumsal hafıza kavramı genel olarak, geçmişte yaşanan hadiselerin sadece şahsi bir hatırlama süreci olmaktan çıkarmaktadır. Nitekim kuşaklar boyu aktarılan, toplumsal kimlik ve anlam dünyasını şekillendiren bir olgudur. Bu durumun temel çıktısı insanların sadece kendilerini etkileyen olaylarda değil aynı zamanda yaşadıkları konularda da kanaat geliştirdikleridir (İnce, 2010). En temel anlamda yaşanan toplumsal olaylar vatandaşların geçmişleriyle bağlılıklarını ve toplumsal hafızasını oluşturur.

Toplumsal belleğin oluşumu yaşanan olayların yanı sıra geçmişten aktarılan olaylar efsaneler, gösterilen fotoğraflar izlenen filmler sayesinde sağlanır. Toplumsal hafıza geçmişin geleceğe etki etmesini arzu eden hafıza türüdür (Bozan, 2018). Kolektif bellek, toplumların siyasal kültürünü destekleyen temel kaynaklardan biri hâline gelmiştir. Bu sebeple hem bireyler hem de grupların oy verme davranışlarında önemli bir belirleyici rol oynamaktadır. Seçmen davranışları ise sadece iktisadi faktörler veya günlük toplumsal değişimler doğrultusunda değil; aynı zamanda tarihsel deneyimlerden, travmalardan, kimlik veya günlük kuşaklar arası aktarılan toplumsal bellek ve düşünme biçimleri üzerinden de şekillenmektedir. Kişi temel ahlaki değerlerini ilk olarak ailesinden almaktadır (Connorton, 1999).

Eğer aile içerisinde dikey sosyal hareketlilik gibi değişiklikler yaşanmadıysa anne-babanın siyasal görüşünü genellikle çocuk da benimsemektedir. Bu durum genellikle de düşük ekonomik seviyeye sahip ailelerde böyledir. Bunun temel nedeni çocukların dünyevi görüşlerini değiştirecek ekonomik, sosyal ve eğitim yeteneklerinden uzak kalmaktadır. Özellikle anne ve babanın benzer siyasal görüşe sahip olduğu ailelerde bu durumun yaşanma olasılığı daha yüksektir. Bu durum dar gelir grubuna sahip ailelerde daha çok rastlanan bir durumdur. Bunun nedeni eğitim seviyesi ile de doğrudan ilgilidir (Aydın ve Özbek, 2004). Aynı zamanda bu durumu destekleyen başka bir sebep ise hep aynı çevrede vakit geçirmek, çocuğun kendi gibi düşünen çevrenin dışına çıkmamak çocuğun dünya görüşünün değişmesine/gelişmesine engel olmaktadır. Alt gelir grubu ailelerde çocuğa üst gelir grubundaki gibi bir vatandaşlık kültürü, ya da siyasal sorumluluklar kısıtlı olarak aşılammıştır. Bu sebeple ki, alt gelir grubunda bulunan sınıflar genellikle kadenci bir dünya görüşüne sahip olmuşken, üretim ilişkilerini denetleyen sınıflar ülke yönetiminde söz sahibi olduklarını düşünerek, siyasal süreci etkilemeyi bir hak ve dahi görev olarak bilirler (Yücekök:1987).

Alt sınıf aileleri bazen çocuklarının gelecekte kendilerinden farklı siyasal düşüncelerde olmalarının önüne geçmek ya da engellemek eğiliminde olabilirler. Özellikle çocuğun ileri düzey eğitim almaması, ailesinden aldığı tüm bilgileri doğru görmelerine ve onaylamalarına neden olmaktadır. Bu sebeple sadece ailenin değerleriyle diğer bir deyişle ailenin aktarılan hafızasıyla yetişen birey adet, gelenek ve göreneklerine son derece bağlı tarihsel bağları kuvvetli ve değişime/gelişime dirençli olacaktır (Uysal, 1981). Kolektif belleğin, aktarımda iletişim son derece önemlidir. İletişimsel bellek en genel anlamda, yaşayan belleği temsil etmektedir. Bir seçmenin kendi çocuklarına ve torunlarına aktardığı geçmiş yaşantılarını ve belleğini kapsamaktadır. En yaşlı bireyden genç kuşağa aktarılan ve toplumsal olayları kapsayan aktarımlardır. Bu anlamda temel olarak hemen hemen 80 yıllık bir süreyi kapsamaktadır (Assmann, 2001). Buradan hareketle geçmiş yaklaşık 80 yıl boyunca yaşanmış; savaşlar, ayaklanmalar, isyanlar, göçler kıtlıklar vb. kolektif belleği derinden etkileyen olayların neredeyse tamamı yeni yetişen kuşaklara aktarılıp toplumsal hafıza oluşturulmaktadır (Eseler, 2016).

Siyasal partiler de aslında iletişimsel belleğin oy verme davranışlarına etki edeceğinin bilincindedirler. Bu anlamda seçim dönemlerinde sıklıkla yaşanan olayları yeniden hatırlatma, yeniden canlandırma ve yeniden inşa etme gibi temel amaçlarla seçmen hareketliliği sağlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde darbeler, göçler, toplumsal çatışmalar, toplumsal ya da ekonomik krizler gibi önemli tarihsel gelişmeler, vatandaşların zihninde kalıcı izler bırakmakta aynı zamanda da oy verme davranışlarında süreklilik ya da kırılma yaratılmasına neden olmaktadır. Bu açıdan toplumsal belleğin, politik psikoloji ve siyaset sosyolojisinin ortak noktasında değerlendirilmesi, seçmen davranışını anlamak açısından son derece büyük bir öneme sahiptir. Tüm bu genel çerçevede eşliğinde, bu çalışma kolektif belleğin/toplumsal hafızanın oy verme davranışına hangi şekillerde yansıdığını, farklı toplumsal deneyimlerden

hareketle incelemeyi amaçlamaktadır. Nihayetinde siyasal tercihlerde toplumsal hafızanın rolünü tartışmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmada literatür taraması ve seçim sonuçlarına ilişkin verilerin nitel değerlendirilmesi yapılmıştır. Bunlardan ilki literatür taramasıdır. Literatür taramasında Toplumsal bellek, politik psikoloji ve seçmen davranışı üzerine yapılmış gerek ulusal gerekse uluslararası yazına ait akademik çalışmalar incelenmiş ve çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu kapsamda özellikle Maurice Halbwachs, Jan Assmann gibi toplumsal hafıza teorisyenleri ile siyasal davranış alanındaki klasik çalışmaların yanı sıra çağdaş yaklaşımlar temel referans noktası olarak ele alınmıştır. Ek olarak tüm siyasal tarafların seçime yönelik tercih nedenleri tartışılmıştır. Bu sayede toplumsal hafızanın ne şekilde yeniden üretildiği ve seçmen hareketliliğini nasıl araçsallaştırıldığı ortaya konmuştur.

Bu tekniklerin uygulanmasıyla seçmen davranışlarının sadece iktisadi ve de akılcıl tercihler üzerinden değil; aynı zamanda kolektif bellek, ortak kimlik, hissedilen duygular ve toplumsal travmalar üzerinden şekillenerek ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda öncelikle toplumsal hafıza kavramına ardından seçmen davranışının üzerindeki etkilerine değinilecektir.

1. Toplumsal Hafıza Kavramına İlişkin Değerlendirme

Toplumsal hafıza, genel olarak kişisel hatıraların ötesine giden ve geçmiş deneyimlerin kolektif bir deneyim sayesinde yeniden üretilmesini sağlayan bir olgudur. Halbwachs'a göre bellek, sadece kişisel bir yetenek değil, bununla beraber toplumsal ilişkiler sayesinde bir kez daha ve yeniden şekillenen bir süreci temsil etmektedir. Bu sebeple bireyler geçmiş, sadece kendi şahsi tecrübeleri ile değil, aynı zamanda içinde buldukları toplumsal grupların hafızaları aracılığıyla da hatırlarlar (Halbwachs, 1980).

Bu sayede, kişisel bellek sürekli olarak toplumsal ilişkiler ve toplumsal mana dünyalarıyla yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bir başka teorisyen Assmann ise kolektif belleği ikiye ayırarak iletişimsel bellek ve kültürel bellek kavramları ile yeniden ele almıştır. İletişimsel belleğin tanımına bakıldığında, gündelik hayat içerisinde nesiller arası aktarılan kısa süreli hafızayı ifade etmektedir. Kültürel bellek ise genel itibarıyla toplumsal mitleri ve ritüelleri, sembolleri, anıtları ve tarihsel anlatıları içermektedir. Ve tüm bunlar aracılığıyla daha uzun süreli ve daha kurumsallaşmış bir hatırlama yöntemini tanımlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde kolektif bellek, hem günlük söylemlerde yer alır hem de tarihsel temsil biçimleri içerisinde toplumsal kimliğin kurucu unsurlarından biri hâline gelmektedir (Assmann, 2001).

Toplumsal hafıza sayesinde bireyler geçmiş yaşanmışlıklarını temsil eden ve aktarımlarla gelecek kuşaklara taşınmasını sağlayan, bu manada adeta geçmiş ile geleceği aynı anda temsil eden değerler köprüsüdür. Kişinin kendi olmasını sağlayan en önemli belirleyiciler arasında toplumsal hafıza yer almaktadır. Geçmişte yaşanan ve genç kuşaklara aktarımı sağlanan olaylar akılsal olarak belli fikirlere karşı bağlılık/belli fikirlerden kaçışı temsil etmektedir (Dural ve Eseler, 2014).

Toplumsal belleğin en önemli işlevlerinden biri, kimlik inşası sürecinde bir önemli bir referans noktası oluşturmaktır. Toplumsal bellek etkisiyle birey karakter oluşumunu ve gelişimini sağlamaktadır. Bu sayede hem etnik, hem dinî hem ideolojik hem de ulusal kimlikler büyük ölçüde toplumsal hafızanın ortak geçmiş anlatıları üzerinden yeniden inşa edilmektedir. Toplumsal hafıza konusunda bireyin yaşadığı toplum yapısı, dini inançları ve aile yapısı son derece önemli bir yer taşımaktadır (Assmann, 2001). Gerek kültürü ve gerekse geleneği oluşturan ve buna ilaveten bunların sürekliliğini sağlayan en önemli belirleyicilerden birisi de toplumsal bellektir. Bellek birey açısından hem varlığın teminatı hem de geçmişte yaşananlar ve bugün yaşananlar arasında bir bağ kurmaktadır. Bu durum aslında bireylerle kurulan ilişkilerin temel belirleyicisi de olmaktadır.

Yaşanılan tüm toplumsal olaylar ve hareketler sonucunda kişiler kendilerini topluma ait hissetmektedir (Herbst, 1993). Bu sayede bireyler yeniden kimlik inşa etmektedir. Kimlik, en kapsayıcı açıdan değerlendirildiğinde şüphesiz toplumsal aidiyetlerden, arzulardan hayallerden kendimizi yeniden şekillendirme ve yaşama dair-ilişki kurma- tanıma ve tanınma biçiminden yaşamdaki sosyal konumumuzu belirten niteliklerin toplamından oluşmaktadır (Yıldız Demir, 2015). Bu anlamda kimlik; ait olunan sosyal grupla benzer davranışlarının göstermesini sağlar, ancak hiçbir zaman farklı bir kimlikle birebir özellikler taşımaz yani bireyseldir. Bu sebeple kolektif bellek, siyasal kültürün oluşumunda ve siyasal davranışların sürekliliğinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bilhassa kriz, savaş, darbe veya kitlesel göç gibi travmatik olaylar, toplumsal hafızada silinmesi son derece zor izler bırakmakta ve kuşaklar boyunca aktararak bireylerin oy verme tercihlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Le Goff, 1992). Özet olarak, toplumsal bellek sadece travmatik ya da gurur duyulacak geçmişin korunması değil, bununla beraber bugünün hem siyasal hem de toplumsal pratiklerinin şekillendirilmesinde etkili olan temel değişkendir. Bu sebeple de toplumsal hafıza seçmen davranışını anlamada göz ardı edilemeyecek önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir.

1.1. Bellek, Kimlik ve Siyasal Kültür

Kolektif bellek, gerek bireylerin gerekse grupların ya da toplumların kimliklerini oluştururken başvurdukları en önemli kaynaklardan birini temsil etmektedir. Toplumsal hafıza sayesinde geçmiş sadece hatırlanmakla kalmaz, aynı zamanda da bugünkü kimlik ve aidiyetlerini meşru kılan bir anlatıya dönüştürmektedir. Bu sebeple hafıza, bireysel düzeyde kimlik oluşumunu desteklemektedir (Olick, 2014). Aynı zamanda da toplumsal düzeyde siyasal kültürün temel yapı taşlarının şekillenmesini de sağlamaktadır. Kimlik, sadece kişisel tercihlerin bir sonucu olarak değerlendirilemez aynı zamanda tarihsel deneyimlerin, kültürel sembollerin ve kolektif travmaların etkisiyle biçimlenen temel bir olgudur.

35

Kimlik aynı zamanda kültürden etkilenmektedir. Aynı zamanda da kültürü etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kültür ve kimlik arasında çift yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Kimlik ve kültürün birleşmesi ise kültürel kimliğin ortaya çıkmasını sağlar. Kültürel kimliğin bireyi aşan, temel toplumsal boyutu bulunmaktadır. Bireyin sosyal bir varlık olması, farklı özellikleri ile şekillenmiş insan toplulukları içinde yaşayabilmesi de, topluluğu bireye temsil ettirir hale getirmiştir (Tacoğlu-Arıkan-Sağır, 2002).

Ulusal bayramlar, anıtlar, ritüeller, siyasal söylemler veya kitlesel anılar, toplumsal belleğin canlı tutulduğu ve kimliğin yeniden üretildiği temel alanları temsil etmektedir. Bu açıdan kimliğin inşasında hafıza sürekli olarak yeniden kurgulanmaktadır. Aynı zamanda siyasal kültür de bu kurgulara anlam kazandırır. Kültürel kimlik hem zamana hem de mekâna göre değişebilmektedir. Barash gün geçtikçe kolektif hafızanın giderek daha önemli olmaya başladığını, günlük hayatta önemli bir yer tutmaya başladığını ifade etmektedir (Barash, 2017). Bunun bir sebebi de küresel hareketliliğin gün geçtikçe daha da önem kazanmasıdır. Öyle ki kolektif hafıza sayesinde bireyler kimliklerini farklı kültürlerle de uyumlaştırabilmektedir. Mekan değiştikçe kolektif hafıza, hafıza değiştikçe de siyasal davranışlar değişmektedir (Tatlı, 2023). Örnek verilecek olursa göç eden bir aile farklı bir kültürde kabul görebilmek için adına geldiği kültüre uyum sağlayacak şekilde hareket etmeye başlamaktadır. Bu şüphesiz zamanla siyasal kültürünün de etkilenmesine neden olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde siyasal kültür, toplumların hem siyasal sisteme ilişkin tutumlarını, hem değerlerini hem de davranış kalıplarını ifade etmektedir.

Siyasal kültür, sadece mantıklı çıkar ilişkileri üzerinden değil, aynı zamanda da geçmişin hafızalarda bıraktıkları üzerinden de şekillenmektedir. Nitekim genel olarak incelendiğinde bir toplumda darbe deneyiminin, demokrasi algısını güçlendirdiği ya da başka açıdan otoriterliğe duyulan güveni artırdığı görülmektedir. Benzer şekilde etnik ya da dini kimliklerin toplumsal yapıda taşıdığı manalar, siyasal kültürün farklı bireylerde farklı biçimlerde etki etmesine yol açmaktadır. Hal böyleyken hafıza, hem kimliği hem de siyasal kültürü etkiler ve tüm bunlar aynı zamanda birbirinden etkilenirler. Toplumsal bellek, birçok kimliği besler;

kimlikler, siyasal kültürün şekillenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Siyasal kültür bununla beraber toplumsal hafızanın yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Kolektif bellek olayları değerlendirirken gerçekte olanla, toplumsal hafıza nedeniyle görünen arasındaki temel farkı da oluşturmaktadır (Schudson, 2007). Tüm bu dinamik süreç, oy verme davranışlarının neden sadece günlük koşullara değil, buna ilaveten tarihsel ve kültürel hafızalara dayandığını da ortaya koymaktadır.

2. Toplumsal Hafıza ve Siyaset

Bellek, en ilkel toplumdaki en modern topluma kadar tüm siyasal ve toplumsal geçmişte etkisi olmaktadır. Toplumlar bireysel deneyimlerin aktarımı sonucunda hızla büyür ve yaşayan organizma gibi şekillenir. İnsan toplumsal belleği değiştirir, toplumsal bellek de insanı (Schudson, 2007).

Toplumsal hafıza, siyasetin şekillenmesinde ve yön değiştirmesinde değerli bir referans noktasıdır. Geçmişte yaşanan olaylar, başarılar, başarısızlıklar, krizler ya da toplumsal deneyimler sadece tarihsel kayıtlar olarak kalmaz aynı zamanda siyasal tercihlerin ve siyasal tutumların da belirleyicisi olur (Aslan, 2020).

Siyaset aktörleri, toplumsal hafızayı hatırlatma, yeniden üretme ve yönlendirme yoluyla seçmenleri yönlendirmektedir. Yapılan anıtlar, gerçekleşen söylemler, milli günler ve bayramlar, toplumsal yaslar, medya anlatıları ve lider söylemleri, hafızanın siyasal alanda canlı tutulmasını sağlamaktadır. Bu açıdan toplumsal bellek, sadece geçmişin hatırlanması için değil aynı zamanda bugünün de siyasal mücadele alanlarında kullanılan güçlü bir araç olarak yer almaktadır (Huysseel, 1999). Bu çerçeveden hareketle tarihsel olayların siyasal kültür üzerinde ne gibi etkileri olduğuna değinilecektir.

2.1. Tarihsel Olayların Siyasal Kültür Üzerindeki Etkisi

Siyasal kültür kavramı, Gabriel A. Almond ve Sidney Verba'nın Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika'yı kapsayan *The Civic Culture* adlı çalışmalarının 1963 yılında yayımlanmasının ardından literatürde önemli bir yer edinmiştir. Siyasal kültür, sadece günlük yaşam koşullarının değil, buna ilaveten tarihsel olayların sebep olduğu derin toplumsal izlerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle derin izler bırakan savaşlar, siyasal darbeler ya da devrimler, toplumsal göçler ve büyük ekonomik krizler, toplumların belleğinde yoğun etkiler uyandırıp siyasal davranışların hem sürekliliğini hem de değişimini belirler (Çalışkan, 2016). Tüm bu olaylar, bazen toplumların demokratik değerlerinin güçlenmesine, bazen de toplumlarda otoriter eğilimlerin artmasına neden olmaktadır. Türkiye açısından incelendiğinde demokrasiye yapılan 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 tarihlerinde gerçekleşen askeri müdahaleler, toplumun devlet-iktidar ilişkisine bakış açısını tamamen sarsmıştır. Özellikle de yaşanan siyasal darbe deneyimleri, seçmenlerin demokrasi algısının zayıflamasına neden olmuştur. Kimi kesimlerce bu müdahaleler güçlü liderlik arayışının pekiştirmesine neden olmuştur. Askerden daha güçlü bir siyasal parti deneyimi seçmenler için son derece önemli bir yer tutmuştur. Nitekim 15 Temmuz darbe girişiminde toplumsal hafızada yaşananların da etkisiyle vatandaşlar büyük tepki gösterilmiştir. Vatandaşlar “demokrasiyi korumak” için “canla- başla” mücadele etmiştir. Bu durum ~~da~~ aslında darbelerle karşı vatandaşın bir arada hareket ederek bir güç olacağını da ortaya koyması açısından kıymetlidir (Yayla, 2016).

Nitekim halkın bu demokrasi zaferi bugün “15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü” olarak anılmakta ve kolektif hafızada canlı tutulmaktadır. Ayrıca daha sonraki seçimlerde gerek seçim vaatlerinde gerekse gündelik siyasal söylemlerde bu darbe girişimi sık sık gündeme getirilmiştir. Seçmen davranışları açısından da güçlü siyaset güçlü demokrasi son derece önemli bir hal almıştır. Uluslararası siyaset incelendiğinde de benzer etkiler gözlemlenmiştir. Almanya örneği incelendiğinde “Nazi” geçmişi, siyasal kültürlerinde birçok kalıcı iz oluşturmuş, kolektif belleklerinde yer edinmiştir. Nitekim bugün dahi incelendiğinde “asla bir daha” (Nie Wieder) söyleminin siyasal partiler açısından son derece önemli bir demokrasi vurgusu olduğu dikkat çekmektedir. Bu söylem Holokost sonrasında kolektif bellek ve demokratik

toplumun yeniden inşası noktasında vatandaşlar için son derece tetikleyici bir hafıza unsuru olmuştur (Kansteiner, 2002). İlaveten yarattığı toplumsal etki aynı zamanda aşırı sağ hareketlerin ya da siyasal partilerin yükselişine karşı toplumun duyarlılığı da sürekli canlı tutulmaktadır. Bu sayede aşırı sağa karşı adeta koruma kalkanı oluşmaktadır. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül 2001 saldırıları toplumsal hafızada önemli izler bırakmıştır. 11 Eylül sonrası kolektif bellek, siyasal alanda özellikle güvenlik temelli politikaların meşrulaştırılmasında kullanılmıştır. "Teröre karşı savaş" (War on Terror) söylemi, vatandaşlarda korku ve endişe algısını harekete geçirmiştir. Bu sayede güvenlik önlemleri noktasında gerçekleştirilenlerde halkın desteği alınmıştır. Nitekim, güçlü devlet ve artan güvenlik önlemleri sayesinde dış müdahalelere yönelik toplumsal rıza üretmiştir. Bu örnekte aslında, politik psikoloji literatüründe kolektif travmanın siyasal tercihlere yön verme gücünü açıkça kanıtlamaktadır. Bu açıdan toplumsal bellek daha çok güvenlik eksenli olarak devam etmiştir. Siyasal söylemler de bu eksen üzerinden devam etmiştir.

Ek olarak terörle mücadele söylemleri, seçmen politikalarında çok önemli bir yer edinmiş güvenlik kaygısı öyle bir hal almıştır ki çoğu zaman iktisadi çıkarların dahi önüne geçen bir konu haline gelmiştir (Altheide, 2006). Doğu Avrupa ülkeleri incelendiğinde ise komünizm sonrası süreç dikkati çekmektedir. Tüm bu örnekler siyasal kültürde ve kolektif bellekte hem demokrasiye duyulan umudu yansıtmış hem de eski siyasi ortamın bıraktığı otoriter siyasi yapı ikili siyasal kültürün oluşmasına neden olmuştur.

Bu durum, kimi devletlerde demokratikleşmeye hız kazandırmış diğerlerinde ise otokratik popülizmin yükselişine sebep olmuştur. Dolayısıyla yaşanan geçmiş, sadece tarihin bir parçası değil, aynı zamanda hem toplumsal belleğin hem de siyasal kültürün oluşumunu derinden etkilemektedir. Tüm bu genel çerçeveden incelendiğinde oy verme davranışlarının geçmişten etkilendiğini söylemek mümkündür. Hem demokrasi hem de otoriterlik arasındaki dengeyi belirleyen, geçmişte kalamayacak kadar önemli ve hatta adeta yaşayan bir hafıza alanıdır (Çelik, 2023). Bu açıdan hafıza, hem kültürel hem siyasal aktörler hem de seçmenler açısından bugünün siyasetini anlamak adına son derece önemli bir referans noktasını temsil etmektedir.

2.2. Kolektif Hafızanın Siyasal Söylemde Kullanımı

Siyasal parti söylemleri incelendiğinde sadece gündelik-güncel siyasi mevzuları ifade etmek için kullanılmadığını, buna ilaveten tarihin tekrardan anımsatıldığı ve kolektif belleğin canlı tutulmaya çabaladığı görülmektedir. Liderler de buradan hareketle seçmen davranışlarına yön vermek amacıyla duygulara hitap eden ikna mekanizmalarını kullanmaya çalışırlar (Akdağ ve Özdemir, 2021). Toplumsal hafıza siyasetin temel aktörleri eliyle stratejik bir biçimde kullanılarak seçmenlerin duygularına, düşüncelerine, aidiyetlerine ve şahsi kimliklerine hitap ederek daha güçlü bir araç haline getirmektedir. Bu açıdan da siyasetçiler, tarihsel olaylara da çeşitli imalar/ göndermeler yaparak kolektif belleği-toplumsal hafızayı tekrar harekete geçirir ve hatta yeniden üretir, bu sayede seçmenlerini yanına çekmeyi amaçlamaktadır. Biz olma düşüncesi aynı gruplara aidiyetle gerçekleşmektedir. Siyasal partiler de ortak siyasal düşüncelerin bir tür dışavurumudur (Gençoğlu, 2015).

Oy verme davranışı bu anlamda hem kolektif hem de bireysel davranışların sonucudur. Öyle ki bireyin çoklu zihinsel değerlendirme süreçlerinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Birey için herhangi bir konuda karar alma süreci, birçok değişik zihinsel mekanizmanın aynı anda devreye girdiği, karmaşık ve üst düzey bir zihinsel faaliyeti ifade eder. Bu süreçte zihin, olası kazanç ve kayıpları tartmakta, geçmişte verdiği kararların sonuçlarını belleğinde saklamakta ve elde ettiği bu deneyimler doğrultusunda geleceğe yönelik tercihlerini yeniden yapılandırmaktadır. Bunlar neticesinde de politik karar mekanizmalarını harekete geçirmektedir (Kalaycıoğlu, 2021). Bununla beraber Durkheim tüm bu zihinsel süreçlerin toplumsal hafızadan önemli ölçüde etkilendiğini vurgulamaktadır (Durkheim, 1995).

Tüm bu sebeplerle siyasal partiler darbeleri, toplu göçleri, dini ve etnik kimliklerin siyasi olaylarını sık sık dile getirmektedir. Örneğin, 28 Şubat süreci ise muhafazakâr seçmen için önemli bir mağduriyet olarak hatırlanmaktadır. Bu durum siyasal partilerin görüşlerine göre

medyada yer almakta ve seçmeni etkilemektedir. Bu durum genelde sağ seçmenin desteklediği yayın organlarında sık sık dile getirilip, hatırlanması sağlanırken, sol seçmenin desteklediği yayın organlarında gündeme getirilmemektedir. Bu da seçmen algısının güçlü tutulmasını sağlamaktadır (Akgül ve Görücü, 2020). Bu durum Hegel'in "ben ve öteki" kavramlarında da ifade edilmiştir. Geçmişten gelen ben ve öteki aidiyeti bireyin gelecekte de nereye ait olacağını belirlemektedir. Bu sebeple de kolektif hafıza sık sık canlı tutularak ait olunacak birlikler seçmene hissettirilmeye çalışılmaktadır (Hegel, 2005).

Benzer şekilde Kurtuluş Savaşı, Çanakkale Zaferi önemli milli kahramanlık örnekleri olduğundan, toplumsal dayanışmayı ve milli kimlik vurgusunu pekiştirdiğinden hem siyasal açıdan hem de toplumsal açıdan sık sık dile getirilen olgular olmuştur. Hem Türkiye'de hem de dünyada benzer durumlara denk gelmek son derece olasıdır. Nitekim İsrail'de ise Holokost hafızası, siyasal söylemlerde sıkça dile getirilmiş hem ulusal güvenlik hem de önemli ve sürekli tehdit algısıyla ilişkilendirilerek özellikle de seçim dönemlerinde sürekli olarak gündemde tutulmuş, hatta şiddeti meşrulaştırma aracı olarak da görülmüştür. Bu açıdan toplumsal hafıza, siyaset söylemlerinde sadece yakın tarihi anımsatmak için değil, aynı zamanda seçmenin kendi yaşamında görmediği tarihsel geçmişi de vurgulayarak hafızaları canlı tutmaya çalışmaktadır (Abidoğlu, 2025).

Bu sayede oy verme davranışlarını yönlendirmek ve toplumsal kimlikleri yeniden pekiştirmek ve meşruiyetini yeniden üretmek amacıyla kullanılan önemli bir strateji olarak dikkati çekmektedir. Dural, toplumsal hafıza ve siyaset arasında var olan ilişkiyi şöyle dile getirmektedir. Toplumsal hafıza gerek sözlü gerekse yazılı kültür ürünleri sayesinde bir toplumun tarihsel alanda karşılaşacağı her türlü iyi ya da kötü duruma karşı kendilerini hazırlamaktadır. Bu anlamda toplumsal bellek için siyasal iktidarın temellerinin atıldığı mücadele alanı aynı zamanda da toplumsal tarihin bilinçdışıdır denilebilir (Dural, 2013). Tarihsel arka plan ve toplumsal tecrübeler olmadan siyasal yaşam düşünülemez. Toplumlar arka planda birbirleriyle paylaştıkları tarihsel gerçekler ve kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler toplumsal hafızanın seçmen davranışlarına olan etkisini artıran bir gerçektir

3. Toplumsal Hafızanın Seçmen Davranışına Etkileri

Tarihsel arka plan ve toplumsal tecrübelerin siyasal yaşama etkileri tartışılmamalıdır. Toplumların birbirleriyle paylaştıkları tarihsel geçmiş ve nesiller arası birbirine aktarılan tüm bellek kolektif hafızanın oy verme davranışlarına olan etkisini artırmaktadır (Eseler, 2014). Bu çerçeveden incelendiğinde Hume'un, tüm bilgilerin kaynağının geçmiş tecrübelerin olduğuna ilişkin iddiası liberal düşünceye zemin oluşturmaktadır. Nasıl ki ateşin yakıcı olduğu bilgisi saf aklın ürünü değilse, yani bireyin ateşe temasıyla bu tecrübeyi elde etmesi mümkünse diğer toplumsal bilgiler de toplumsal öğretilerin ürünüdür. Böyle incelendiğinde bilgilerimiz zaman içindeki deneyimlerle oluştuğuna göre, toplumsal ve siyasal değerlere ilişkin bilgilerimiz nasıl geçmişten bağımsız olabilir? İdler, izlenimlere göre çok zayıf kalmaktadır. İzlenimler bireyin hayatında son derece önemli rol oynar bu en basit tercihlerden en derin kararlara kadar bu şekildedir (Karakoç, 2024).

Şüphesiz seçmenin oy verme davranışları geçmiş tecrübelerden ve öğretilerden yakından etkilenmektedir. Özetle yaşadığımız toplumun tarihsel arka planı ve kültürel çerçevesinin dışına çıkmak kişisel deneyimlerimizle pek mümkün olmazken, aynı zamanda siyasi partiler de geçmişten yeniden üreterek oy verme davranışlarını etkilemektedir. Seçmen, toplum ve devletle ilgili politikaları izlerken tarihsel bellek ile kültürel çerçeve içinde kalmaktadır (Çaha, 2004).

Kimi zaman aralarında savaşların, toplumsal buhranların, göçlerin olduğu olaylar toplumsal hafızanın temelini oluşturduğu düşünülmektedir. Kolektif belleğintoplumları temel bir paydada buluşmaya iten önemli değerleri oluşturduğu da düşünülebilir. Bu değerler aynı zamanda seçmenin kolektif bağlarını bir başka ifadeyle toplumun "ben" veya "öteki" kavramlarını geliştirmesini sağlamaktadır (Alpay, 2024). Ben ve öteki kavramları bireyin her türlü önceliğini belirleyen temel bir ayrımdır. Hem toplumsal yapı içerisindeki yerini, yaşamını, inanç biçimlerini, eğitim türünü, siyasal ve toplumsal tercihlerini belirleyen temel bir olgudur. Buradan hareketle birey "İdeolojik Tercihlerini" de belirlemektedir. Ben ve öteki kavramları

yaşam biçimini belirlemektedir. Yaşam biçimi ise bireyin ideolojisinin temelini oluşturmaktadır. İdeolojik tercihi bireyin oy kullanma ve seçmen davranışına iten temel belirleyicilerden biridir. Yapılan araştırmalar toplumsal hafızanın ya da toplumsal travmanın etkili olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Kolektif travma etkisi seçmen tercihlerini oluşturmada kayda değer rollerinin olduğu bir bulgudur (Yılmaz, Aygören, Özdemir, 2012).

Bu açıdan yaslar, sevinçler, törenler bayramlar temelde geçmişten hafızalara kazanmış ve bireylerin zihninde derin toplumsal izler bırakan önemli değerlerden oluşmaktadır. Bireyin önem verdiği bu değerler geleceğine de yön vermektedir. Öyle ki “toplumsal bellek” bir takım belirli hizmetlere odaklanmayı gerektirmektedir. Bu sayede geçmiş olaylardan dersler çıkarmak, ya intikamcılığa ya da diğer açıdan başkaldırı hislerine ve yoğun tepkilere ya da sessiz sedasız kimi toplumsal tepkilere yani sandığa yansıtılmaktadır. Ya da diğer açıdan toplumsal bellekte belirlenmiş zaferlere odaklanmak, belirli kişilerde gerçek dışı biçimde olağanüstü benlik ve özgüvene neden olmaktadır. Buradan hareketle sık sık bu zaferler hatırlatılır.

Seçmenin buradan hareketle kendiyle gurur duyması ve partisine tüm olumsuz koşullara rağmen bir kez daha destek olmasını sağlamaktadır. Bir başka açıdan toplumsal bellekte yaşanan ağır toplumsal kayıplar ise yasa sebebiyet vermektedir (Gümüş, 2010).

3.1. Duygusal Oy Verme Davranışı

Seçmenler oy verme davranışı sergilerken iktisadi faktörlerin yanında iktisadi olmayan diğer bazı değişkenleri de göz önünde bulundurmaktadırlar. Yazın araştırılması yapıldığında seçmen davranışlarının yöneliminde sosyolojik ve psikolojik faktörlerin de önemini vurgulayan yaklaşımlar da vardır. Bu kapsamda incelenen siyaset bilimi yazını, vatandaşların seçmen davranışı sergilerken sadece akılcıl birtakım neticeleri hesap ederek değil, buna ilaveten farklı duygusal etkenlerle de hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle güvenlik ihtiyacı, toplumsal saygınlık arayışı, duygusal bağlılık, dini ve siyasal inançlar ile aidiyet hissi, seçmen davranışlarını güçlü biçimde yönlendiren unsurlar arasında değerlendirilmektedir (Akdağ ve Özdemir, 2021). Bu anlamda duygusal oy verme davranışından bahsedirken iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki “Michigan Ekolü” ikincisi “Columbia Ekolü”dür. Michigan Ekolü, 1950’ler de Michigan Üniversitesinde Ulusal Seçim araştırmaları merkezini kurmuştur. 1960 yılında Campbell, Converse, Miller ve Stokes’in yayımladığı “The American Voter” isimli eser ,bugün de seçmen davranışlarını açıklama noktasında en temel çalışmalardan birini temsil etmektedir (Akgün, 2007).

Bu ekol oy verme davranışının toplumsal etkilerden daha çok bireysel etkilerle açıklanması gerektiğini savunmaktadır. Bu sebeple bu ekolden sosyo-psikolojik model olarak da bahsedilmektedir. Temel çalışmaları incelendiğinde bireyi doğrudan mutlu eden siyasal olaylar bireyin seçmen davranışını etkiler şeklindedir (Fiorina, 1997).Bu çalışma partizanlığı ve parti bağlılığını seçmen ve parti arasındaki psikolojik bağ olarak açıklar (Heywood, 2006). Bu bağlılık toplumsal teorilerde de açıklandığı gibi seçmenin rasyonel seçim yapmasına engel olmaktadır. Campbell, seçmen için parti kimliği oluşuktan sonra, oy verme davranışının artık rasyonellikten uzaklaştığını belirtmektedir (Campbell, 1960).

Oy verme davranışının sosyolojik tercihlere göre belirlendiğini ifade eden Lazarsfeld’in 1944 yılında yayımlanan “The People’s Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign” (Halkın Seçimi: Başkanlık Seçiminde Seçmenler Nasıl Karar Verir) adlı eseri Columbia Ekolü’nün temellerini atmıştır (Aydoğan Ünal, 2016). Columbia Okulu’nun teorisine göre bireyler siyasal tercihlerini belirlerken sosyal faktörlerin ve bölünmelerin dışına çıkmazlar. Seçmenlerin dinsel inançları, etnik kimlikleri, meslekleri toplumsal bölünmelerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Parti bağımlılığı öyle güçlü şekilde değerlendirilir ki adeta bir dine bağlılık şeklinde yorumlanmaktadır. Seçmenler seçim dönemlerinde oy vererek sadece parti bağlılıklarını onaylar.

Columbia ekolünün duygusal oy verme davranışlarına yönelik en önemli savunularından biri de seçmenlerin blok oylarına yöneliktir. Yani aynı etnik-sosyal gruba ait olanlar, bir diğer

açından aynı toplumsal hafızadan ya da kolektif bellekten etkilenenler aynı biçimde oy kullanma davranışı göstermektedirler. Columbia ekolü, seçmen davranışlarının etkilenen olaylara ve bireyin kendini ait hissettiği Seçmen gruba göre çok rahat belirlenebileceğini savunmaktadır. Tüm bunlara ilaveten bu ekol aile kavramına farklı başlık açmaktadır.

Oy verme davranışın gösterirken en önemli referansın aile olduğunu savunmaktadırlar. Tıpkı kişinin giyim tarzı, yemek kültürü, sosyal ilgileri gibi siyasal tercihleri de ailenin tamamen etkisi altındadır (Akgün, 2007). Aynı zamanda bu ekolle göre seçim dönemlerinde gerçekleştirilen kampanyalar yersizdir. Çünkü seçmenin tercihleri seçimlerden çok daha önce belirlenmiş olur. Bu konuda seçmenler üzerinde yaptıkları çalışmalarda, seçmenler oy verme davranışları gösterirken rasyonel seçimler yerine kolektif belleklerine göre oy verme davranışlarında buldukları ortaya konmuştur. (Berelson, Lazarsfeld ve William, 1954).

Seçmen tamamen üye olduğu toplumsal grubun tercihlerine göre oy kullanan birey için aday bile ancak sınırlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Columbia okulu seçmen davranışını kişisel değil toplumsal bir eylem olarak görmektedir. Bu açıdan hem ABD hem Rusya'da yaptıkları çalışmalarda bireysel oy kullanımının çok kısıtlı olduğunu belirtmişlerdir (Berelson, Lazarsfeld ve William 1954).

Duygular hem benlik kavramını hem de öteki kavramını ortaya koyduğundan dolayı, karşı tarafa nasıl davranılması konusunda da seçmene yol gösterici olmaktadır (Akdağ ve Özdemir, 2021). Tüm bunlar aslında seçmenin rasyonel seçimlere ilaveten duygusal oy verme davranışı da gösterdiğini ortaya koymaktadır. Buralardan hareketle kolektif belleğin Türkiye'de sandığa yansıma biçimlerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

3.2. Kolektif Belleğin Sandığa Yansıması: Türkiye Üzerine İnceleme

Harrop ve Miller, seçmen oy verme davranışı sırasında bir siyasi parti ile duygusal bağ kurduğunda parti bağlılığını değiştirme olanağının son derece düştüğünü belirtmektedir. Seçmen kendini ait hissettiği grupların çıkarlarını desteklemektedir. Genel görüşe göre seçmenler genellikle partizan eğilim göstermektedirler. Bu eğilimler genellikle erken yaşlarda başlamakta ve gittikçe güçlenmektedir. Seçmen kimi zaman bir seçim kampanyasından ya da liderden etkilenip bir seferlik oy verme davranışı gerçekleştirirse de daha sonra karşılaştığı sorunla tekrar eskiden desteklediği siyasal partiye dönme eğilimi göstermektedir. Fakat seçmen mevcut seçimler hakkında bilgi sahibi değilse o zaman kesinlikle partizan eğilim gösterdiği siyasal partiyi desteklemektedir.

Partizan tutumların yaygın olduğu toplumlarda seçim sonuçlarını tahmin etmek bu sebeple oldukça kolaydır. Ancak çığır açan bir siyasal parti ya da lider olduğu zaman bu durum değişmektedir. Bununla beraber seçmenin toplumsal statüsünde çok önemli değişiklik olmadıkça parti tercihleri genelde aynı kalmaktadır. Partizanca desteklediği siyasal parti eğer o seçim döneminde seçimlere katılmazsa desteklediği ideolojik görüşe en yakın siyasal partiye oy vermektedir (Harrop ve Miller, 1987: 133).

Seçmenler doğrudan ya da dolaylı olarak maddi ya da aynı bir çıkar elde edip bu çıkar karşısında seçmen davranışı gösterdikleri takdirde bu davranışı maddi oy verme kapsamında değerlendirmek mümkünken, doğrudan bir maddi çıkarı olmadan belli bir partiye aidiyet hissedilmesi genellikle manevi oy verme kapsamında değerlendirilebilir. Bununla beraber maddi/manevi oy verme davranışlarını ya da ekonomik ve sosyal oy verme davranışlarını bir olayla, bir siyasal partiyle ya da sadece bir seçim dönemiyle izlemek önemli bir hata olacaktır. Çeşitli tutum ya da olaylara göre oy veren seçmenin neleri değerlendirerek seçmen davranışı gösterdiğini anlamak adına büyük bir titizlikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber ekonomik ve toplumsal unsurlar kimi zaman iç içe geçmektedir. Öyle ki siyasal partiler bazen kendi ideolojik çevrelerinin refahını arttırmaya yönelik önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Öyleyse seçmen için sadece ekonomik ya da sadece duygusal oy verme davranışı gösterdiğini söylemek ya da keskin çizgilerle ayırtmak kimi zaman imkansızdır.

Bununla beraber teorilerde ortaya konulan tespitler seçmenin ağırlıklı olarak nelerin üzerinde durduğu ile de ilintilidir. Türkiye'de de bilhassa parti bağlılığını açıklamak üzere gerçekleştirilen çalışmalarda Michigan ekolünden yararlanıldığı dikkati çekmektedir. Çinko, seçmenin

bu tutumunu dini aidiyetlere benzeterek, “dini aidiyetlerini değiştirmek ne kadar zorsa parti aidiyetini değiştirmek de o kadar zordur” der (Çinko, 2006: 110). Demirtaş ise parti bağlılığının bu denli güçlü olmadığını yeri geldiğinde maddi menfaatleri uğruna seçmenin siyasal partiden vazgeçebileceğini vurgulamıştır (Demirtaş, 2015: 136).

Türkiye’de yapılan araştırmada AKP-CHP ve MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) açısından seçmenlerin siyasi bağlılıkları incelenmiş ve bunun neticesinde seçmenlerin örgütsel bağlılıklarının çok yüksek seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Bu üç parti arasında en yüksek örgütsel bağlılığın MHP’ye ikincisi CHP’ye ve en az ise bağlılığın AKP’ye olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmanın 2010 yılında gerçekleşmesi AKP’nin kısmen genç bir parti olması diğerlerine nazaran örgütsel bağlılığın az olmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Uygur ve Koç, 2010). Parti bağlılığını konu alan başka bir disiplin de nöropolitikadır.

Nöropolitika bireylerin siyasi bağlılıklarını nörolojik görüntülemeler sayesinde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda AKP seçmenine yönelik yapılan çalışmada ortaya konulmuştur ki katılımcıların % 78’i dini inançları gereği AKP desteklemektedir. Oysa katılımcıların sadece % 47’si ekonomik gerekçelerle Ak Partiye oy vermektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi toplumsal faktörler ve duygusal bağlılıklar ekonomik ve rasyonel oy verme biçimlerinin çoğu zaman ötesine geçmektedir. Bu çalışmanın bir diğer önemli sonucu milli savunma harcamalarından dolayı AKP’yi destekleyenlerin sayısının %81 olmasıdır. Bu da başka bir açıdan “vatan-millet” bilincinin vatandaşlar arasında ne kadar yaygın olduğuna ve seçmen tercihlerini ne derece etkilediğine dair önemli bir veridir. Yine liderin karakter özelliklerine uygunluk ve lidere bağlılık % 81 oranında seçmenin oy verme gerekçesi olarak bildirilmişken, maddi ihtiyaçların karşılanmasından etkilenme ve buna göre oy kullanma eğilimi gösterenlerin % 16 olarak tespit edilmesi son derece dikkat çekicidir (Orhan, 2019).

Yapılan başka bir çalışmada da marka bağımlılığı politik bağımlılığa benzetilerek bir araştırma yapılmış ve ortaya çıkan netice duygusal bağların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada ekonomik etkenler neredeyse hiç parti bağımlılığı oluşturmazken, partiye olan inanç en önemli etken olarak görülmüştür (Cesur ve Memiş, 2017). Gerçekleştirilen diğer bir araştırmada da üyelerin benzer kolektif inanca sahip olduğu siyasal partilerde parti bağlılıklarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur (Süngü, 2022).

3.3. Kıyı ve İç Bölgelerin Seçim Tercihlerinin Kolektif Bellek Üzerinden Değerlendirilmesi

Türkiye’de kıyı ve iç bölgelerin seçmen eğilimleri incelendiğinde genellikle birbirinden farklı oy verme tercihleri olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye’nin kıyı bölgeleri (Ege, Akdeniz, Marmara’nın batısı) incelendiğinde neredeyse cumhuriyet kurulduğu ilk yıllardan itibaren değişmeden Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) seçim sonuçlarında ilk sırada olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumun sadece güncel ekonomik ya da demografik faktörlerle açıklanması elbette mümkün değildir. Tüm bu faktörlere ilaveten toplumsal hafıza aracılığıyla aktarılan tarihsel, sosyal, kültürel ve siyasal deneyimlerle açıklanabilir.

Maurice Halbwachs’ın kuramında belirtildiğine göre kolektif bellek, bireylerin hatıralarının toplumsal bilinç etrafında biçimlenmesidir. CHP, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu partisi olmasının yanı sıra temsil ettiği değerler bakımından “modernleşme, laiklik ve batılılaşma” kavramları ile beraber anılmaktadır. Kıyı bölgeleri özellikle Genç Cumhuriyet’in erken döneminde yerleşmiş modernleşme pratikleri bugün hala seçmen tercihlerinde etkilidir. Özellikle eğitime ve verilen önem, kentleşme ve sanayileşme hamleleri, kadınlara verilen seçme seçilme hakları ve seküler yaşam tarzının benimsenmesi kolektif hafızaya güçlü bir şekilde kazınmıştır (Halbwachs, 1992). Bu kolektif hafıza, CHP’ye yönelik aidiyet duygusunu kuşaklar arasında güçlü bir şekilde ve yeniden üretmektedir. Bir başka teori ise Assmann tarafından ortaya konulmuştur. Bu çerçevede Assmann kültürel belleğin çeşitli ritüeller ile geçmişini anımsatan semboller ve geçmiş kuşakların anlatıları sayesinde aktarıldığını vurgulamaktadır. Bu çerçeveden incelendiğinde kıyı kentlerinde yoğun şekilde gerçekleştirilen milli bayramların kitlesel ve coşkulu kutlamaları, Atatürk anıtlarının tüm kentlerde yoğunluğu ve “Cumhuriyet değerleri” vurgusuyla şekillenen toplumsal hafıza, CHP ile özdeşleşen bir siyasal kimlik algısı yaratmaktadır. Bu kimlik sayesinde seçimlerde CHP’ye yönelimin temelini oluşturan aidiyet duygusu pekiştirmektedir (Assmann, 2001). Yine önemli kuramlardan biri Paul Connerton’a aittir. Ona göre toplumlar geçmişi yalnızca sözlü anlatılarla değil, bedensel pratiklerle de hatırlar. Kıyı bölgelerinde kuşaklar boyu süregelen modern yaşam tarzı, laik kamusal kültür,

yazlık kültürü ve tatil pratikleri gibi yaşam biçimleri, CHP'nin temsil ettiği modernleşmeci belleğin gündelik yaşamda yeniden üretilmesini sağlar. Bir başka bakış açısı ise Connerton'un "bedensel pratikler" yaklaşımı olarak sunulmuştur. Kişisel ve toplumsal hafızanın gündelik davranış pratikleri sayesinde yaşatıldığını vurgulamaktadır.

Bu kapsamda incelendiğinde gündelik yaşam pratiklerinden muhafazakâr giyim tarzının benimsenmesi, ibadet düzeni, aileyi merkeze alan yaşam tarzı ve toplumsal ilişkiler ile hem dini-muhafazakâr hem de bunun paralelinde oluşacak siyasal belleği canlı tutmaktadır. Tüm bu pratikler sayesinde, muhafazakâr partilere yönelimi bir siyasal tercih olmanın yanından kültürel bir miras haline de gelmektedir. Muhafazakâr seçmen, geçmişte yaşadığı "dini baskı" hafızası nedeniyle sekülerleşme korkusunu kolektif olarak taşımaktadır. Bu korku, muhafazakâr partileri "din ve değerlerin koruyucusu" olarak görmelerine neden olur. Öte yandan, dini değerlerin siyasette temsil edilmesi, seçmenlerde aidiyet ve umut duygusunu güçlendirerek muhafazakâr oyların sürekliliğini sağlar (Connerton, 1999). Tüm bu genel çerçeveden bakıldığında ekonomik değerlerin ötesinde toplumsal değerler ve toplumsal hafıza seçmen davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Sonuç

Bu çalışmada toplumsal hafıza kavramlarının seçmen davranışı üzerindeki etkileri politik psikoloji ve siyaset sosyolojisi açısından ele alınarak incelenmiştir. Çalışmada ortaya konulduğu gibi oy verme davranışı sadece akılcı tercihlerin, ekonomik çıkarların ya da kısa vadeli -gündelik siyasal gelişmelerin bir sonucu değildir. Bu durumun tam aksine seçmen davranışı; tarihsel deneyimlerden, kuşaklar arası aktarılan travmalardan, ortak kimlik paylaşımlarından, duygulardan ve bu sayede toplumsal hafızanın şekillendirdiği algılarla birlikte tamamlanan birçok katmanı temsil eden bir süreçten oluşmaktadır.

Çalışmanın ortaya koyduğu temel sav toplumsal hafıza, bireylerin siyasal tutumlarını belirleyen en temel referans noktalarından birini temsil etmektedir. Bu çerçevede geçmişte yaşanan darbeler, göçler, kimlik çatışmaları, savaşlar ve toplumsal kırılmalar, kuşaklar boyunca aktararak siyasal tercihlerde sürekliliğe ya da kırılmalara neden olmaktadır.

Bu durum, seçmenlerin yalnızca bugünü değil, geçmişin birikimini de sandığa taşıdığını göstermektedir. Kolektif belleğin özellikle kriz, travma ve mağduriyet anlatıları üzerinden yeniden üretilmesi, siyasal aktörler tarafından seçmen mobilizasyonunu artıran güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada incelenen örnekler, kolektif belleğin farklı toplumlarda ve farklı tarihsel bağlamlarda benzer biçimde işlediğini ortaya koymaktadır. Almanya'da "Nie Wieder" söylemi, Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül sonrası güvenlik eksenli siyaset ya da Türkiye'de darbe deneyimlerinin seçmen davranışı üzerindeki etkileri, toplumsal hafızanın siyasal kültürü ve oy verme tercihlerini nasıl yönlendirdiğini açık biçimde göstermektedir. Bu bağlamda kolektif bellek, siyasal kimliklerin oluşumunda ve siyasal sadakatin sürdürülmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir.

Türkiye özelinde kıyı ve iç bölgeler arasındaki siyasal tercih farklılıkları da kolektif bellek perspektifiyle anlamlandırılmıştır. Kıyı bölgelerinde cumhuriyet, modernleşme ve laiklik eksenli bir hafızanın; iç bölgelerde ise dini değerler, muhafazakârlık ve geçmişte yaşanan mağduriyet anlatılarının siyasal tercihler üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu durum, seçmen davranışlarının yalnızca bireysel değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel olarak inşa edilmiş kolektif bir zemine dayandığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, seçmen davranışlarını anlamaya yönelik yaklaşımlarda kolektif belleğin göz ardı edilemeyecek bir değişken olduğunu göstermektedir. Siyasal tercihler; duygu, kimlik, aidiyet ile iç içe geçmiş dinamik bir yapı içerisinde şekillenmektedir. Bu nedenle siyaset bilimi ve politik psikoloji alanında yapılacak gelecekteki çalışmalarda, seçmen davranışının yalnızca rasyonel modellerle değil, toplumsal hafıza ve kolektif bellek

çerçevesinde de ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede saha çalışmalarını da ele alınan yeni çalışmalarında yapılması faydalı olacaktır. Bu yaklaşım, hem seçmen davranışlarını daha bütüncül biçimde anlamaya hem de siyasal süreçlerin toplumsal kökenlerini daha derinlikli analiz etmeye katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Abidoğlu, İ. (2025). Kolektif hafızanın karanlık yüzü: İsrail'in Filistin sorunu karşısındaki mağduriyet siyaseti. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(Özel Sayı), 537-556.
- Akdağ M. ve Özdemir M. (2021). Seçmen Kararlarında Duyguların Rolü: Duygusal İçerikli Reklamlar Üzerine Bir Analiz. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(2), 895-926.
- Akgül, M. ve Görücü, F.B. (2020). Kolektif Hafızanın Oluşmasında Medyanın Rolü: 28 Şubat Haberleri Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Turkish Studies*, 15(2), 703-728.
- Akgün, B. (2007). Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Alpay, Y. (2024). *Öteki ve Ben*, İstanbul: Karakarga Yayınları.
- Altheide, D. (2006). *Terrorism and the Politics of Fear*, Washington: AltaMira Press.
- Aslan, E. (2020). Toplumsal Bellek ve Kimlik: Amerikan Figüratif Resmine Bir Bakış. *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 13(25), 33-51.
- Assmann, J. (1995). *Collective Memory and Cultural Identity*. *New German Critique*, 65, 125-133.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aydın, K. Ve Özbek, V. (2004). Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004(2), 144-167.
- Aydoğan Ünal, B. (2016). Oy Verme Davranışı Modelleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 95-116.
- Barash, J. A., (2017). "Collective Memory", Sven Bernecker ve Kourken Michaelian (Ed.) içinde *The Routledge Hand Book of The Philosophy of Memory*. 255- 267. Routledge.
- Berelson, B. R., Lazarsfeld, P. F. M. & Willian, N. (1954), *Voting: A Study Of Opinion Formation In A Presidential Campaign*, Chicago: University of Chicago Press.
- Bozan, M. (2018). Kutsal Mekanların Tahribinin Toplumsal Hafıza Üzerine Etkisi. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 4(22), 1228-1237.
- Campbell, A, Converse P., Miller W. & Stokes. (1960), *The American Voter*, New Harren and London: Unabridged Editions, New Haven: Yale University Press.
- Cesur, Z. ve Memiş, S. (2017). Politik Marka Bağlılığı ve Marka Bağlılığını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2017(1), 74-83.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar ?*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çaha, Ö. (2004). Muhafazakâr Düşüncede Toplum. *Liberal Düşünce Dergisi*, 2(1), 15-24.
- Çalışkan, K. (2016). Siyasal Kültür: Yeni Yaklaşımlara Genel Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 23-46.
- Çelik, G. E. (2023). Kolektif Belleğin Modern ve Postmodern Fazları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Akademik Açı*, 3(2), 5-30.

Çinko, Levent, "Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 61, Sayı 1, 2006, s. 103-116,

Dural, A. B. (2013). *Türk Modernleşmesinde Temel Tartışmalar*, Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.

Dural A.B. ve Eseler, B. (2014). Rumeli Göçmenlerinin Siyasal Katılımı ve Davranışları Bayrampaşa İlçesi Örneği. *The Journal of Social Sciences*, 3(6), 74-84.

Durkheim, E. (1995). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları* (Çev. Cemal Bali Akal,) İstanbul: Engin Yayıncılık.

Eseler, B. (2016). Rumeli Göçmenlerinin Siyasal Katılımı ve Davranışları Bayrampaşa İlçesi-Örneği. *Trakya Üniversitesi SBE, Edirne : Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Fiorina, Morris P. (1997) "Voting Behavior," *Perpectives on Public Choice*, Cambridge.

Gençoğlu, A. (2015). Türk Ulusal Kimliğinin Kurucu Bir Ögesi Olarak Kolektif Bellek: Okul Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşı Anlatıları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1 (41) 332-351.

Gümüş, B. (2010). Kolektif Bellek "Hatıralar Savaşı" ve "Karşı Hafıza Üzerine". *Muhafazakâr Düşünce/Conservative Thought*, 6(24), 117-132.

Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. Francis J. Ditter ve Vida Yazdi Ditter, New York: Harper & Row.

Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Lewis A. Coser (Ed.), London: The University of Chicago Press.

Herbst, S. (1993). The Meaning of Public Opinion: Citizens' Constructions of Political Reality *Media. Culture & Society*, 15(3), 437-454.

Harrop, M. ve Miller, W. L. (1987). *Election and Voters: A Comparative Introduction*. London: The Macmillan Press.

Hegel, G.W.F. (2005). *Tinin Görüngübilimi*, (Çev: Aziz Yardımlı) İstanbul: İdea Yayınevi.

Heywood, A. (2006). *Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.

Huyssen, A., (1999). *Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek*, İstanbul: Metis Yayınları.

İnce Başaran, G. (2010). *Medya ve Toplumsal Hafıza*, Ankara: Kültür ve İletişim Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (2021). Toplumsal Kırılmalar ve Oy Verme Davranışı, <https://www.secmen-neister.org/toplumsal-k%C4%B1r%C4%B1lmalar-ve-oy-verme-dav-ran%C4%B1%C5%9F%C4%B1>, ET:11.12.2025.

Kansteiner, W. (2002). Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies. *History and Theory*, 41(2), 179-197.

Karakoç, E. (2024). David Hume'un Algı Anlayışı ve Nedensellik İlgili Sorunu. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 141-158.

Le Goff, J. (1992). *History and Memory*, New York: Columbia University Press.

Olick, J. K. (2014). Kolektif Kültür: İki Farklı Kültür. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 175-221.

Orhan, E. B. (2019). Ak Parti Üyelerinin Parti Bağlılıklarının Nöropolitik Analizi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*, 1(50), 181-187.

Süngü, B. (2022). Türkiye’de Kurulan Eski ve Yeni Siyasi Parti Üyelerinin Kurum Kimliği ve Örgütsel Bağlılık Unsurları Algılarının İncelenmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 79-96.

Tacoğlu P. T., Arıkan G. ve Sağır A. (2012). Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği. *Turkish Studies*, 7(1), 1941-1965.

Tatlı, M. (2023). Göç, Hafıza Mekan : Fenomenolojik Bir Araştırma. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 1(8), 112-114.

Uygur, A. ve Koç H. (2010). Örgütsel Sadakat ve Örgütsel Bağlılık: Siyasi Partiler Açısından Bir Analiz. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 79-94.

Uysal, B. (1981). Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi. *TODAI Amme İdaresi Dergisi*, 2(110), 109-134.

Yayla, A. (2016). 15 Temmuz ve Türkiye’nin Siyasal Kültürü: Siyasi Partiler Özelinde Bir Değerlendirme. *Liberal Düşünce Dergisi*, 84(2016), 57-66.

Yıldız, R. ve Demir, S. (2015). Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 1-25.

Yılmaz, C. Aygören, O. ve Özdemir, Ö. (2011). Türkiye’de Siyasi Kutuplaşmayı Oluşturan Unsurlar: Seçmen Tercihlerinde Ekonomik Oy Verme Davranışından Toplumsal Travma Kuramına Kadar Bir Dizi Etkenin Görece Etkileri. *İktisat, İşletme Finans Dergisi*, 27 (311), 9-39.

Yücekök, A. N. (1987). *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.